

B I B L I O T H E C A
SCRIPTORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
T E V B N E R I A N A

BT 2009

PAVLVS SILENTIARIVS

DESCRIPTIO SANCTAE
SOPHIAE
DESCRIPTIO AMBONIS

EDIDIT
CLAVDIO DE STEFANI

DE GRUYTER

ISBN 978-3-11-022126-8
e-ISBN 978-3-11-023907-2
ISSN 1864-399X

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

Paul, the Silentiary, 6th cent.
[Ekphrasis tou naou tes Hagias Sophias]
Descriptio Sanctae Sophiae ; Descriptio ambonis / Paulus Silentiarius ;
edidit Claudio De Stefani.
p. cm. -- (Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teub-
neriana, ISSN 1864-399X)
Ancient Greek text edition with introduction in Latin.
Critical edition.
Includes bibliographical references.
ISBN 978-3-11-022126-8 (hardcover : alk. paper)
I. De Stefani, Claudio. II. Paul, the Silentiary, 6th cent. Ekphrasis tou
ambonos. III. Title. IV. Title: Descriptio ambonis.
PA4263.P7E37 2011
881'.02--dc22

2010037619

Bibliografische Information der Deutschen Nationalbibliothek

Die Deutsche Nationalbibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen
Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Daten sind im Internet
über <http://dnb.d-nb.de> abrufbar.

© 2011 Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, Berlin/New York

Druck: Hubert & Co. GmbH & Co. KG, Göttingen
∞ Gedruckt auf säurefreiem Papier

Printed in Germany

www.degruyter.com

HOC VOLVMINE CONTINENTVR

Praefatio	VII
Conspectus siglorum	XLII
Conspectus librorum	XLV
Descriptio Sanctae Sophiae	1
Descriptio Ambonis	72
Codicis Palatini ortographia et menda leviora	89
Index locorum similium et in apparatu laudatorum	91
Index verborum	123

PRAEFATIO

Cum inlustris S. Sophiae ecclesia, a Constantino Magno vel ab eius filio Constantio instituta, a Theodosio II denuo aedificata (415), in seditione quae Nika appellatur incendio deleta esset (532), novum ecclesiae aedificium Justinianus princeps a fundamentis excitari iussit. cum etiam haec nova splendidaque aedes terrae motibus mensium Octobris et Decembris anno 557 infirmata esset, pars orientalis tholi concidit unaque sacram mensam, ciborium et ambonem contrivit (die 7 mensis Maii anno 558). quattuor fere annis post aedes restituta novoque elatiore tholo ornata sollemniter consecrata est (die 24 mensis Decembris anno 562).

tunc et Paulus Silentiarius carmen suum ad templum restitutum concelebrandum coram imperatore patriarcha aulicis perlegit; quod non ipsis encaeniis, verum die Epiphaniorum factum esse veri simile videtur (die 6 mensis Ianuarii anno 563)¹. ut ex lemmatibus codicis P constat, versus 80 priores in principis sede recitati sunt; qui secuntur versus 81–1029 in aedibus patriarchae Eutychii perlegit poeta intermissa paulisper declamatione (inter versus 410 et 411). quod ad Ambonis Descriptionem attinet, alterum carmen Silentiarii dico, paulo post recitatum esse videtur quam novus ambo confectus est.

DE CODICE P ET SCRIBAE J MARGINALIBVS DE VERSIBVS SILENTIARII ΕΚΦΡΑΣΕΩΝ ΑΡΧΕ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ

Pauli Silentiarii descriptiones ecclesiae Sophianae **Heidelbergensi Palatino Graeco 23** (X saec. med.)², celeberrimo codice, traditae

¹ P. Friedländer, *Johannes von Gaza und Paulus Silentiarius*. Kunstbeschreibungen Justinianischer Zeit, Leipzig-Berlin 1912, 110.

² cf. Maria Luisa Agati, *Note paleografiche all'Antologia Palatina*, «BollClass» 5, 1984, 43–59.

sunt. Silentiarii autem poemata exaravit scriba ille J, quem, ut inter omnes constat, Alanus Cameron in luculento libro de Anthologia Graeca Constantinum Rhodium fuisse coniectat³.

cuius autem opinioni nuper Paschalis Orsini paleographicis argumentis nisus adversatus est⁴; ego in re incerta firmum iudicium proferre quidem nequeo, dixerim tamen argumenta, quae Cameron congessit, mihi maximi ponderis esse videri. unum tantum ex Alani Cameron argumentis afferre et pertractare libet: ex Byzantinis poetis qui procul dubio Silentiarii ἑκφράσεις imitati sunt tantum Pisidam et Constantinum Rhodium commemorare possumus: Pisidam, quia tunc etiam, cum scribebat, Nonnianae, quam vocant, scholae scribendi genus et placebat et in exemplum sumebatur; Constantinum autem Rhodium, quia Descriptione ecclesiae Sanctorum Apostolorum confecta idem fere genus poematis edidit atque Silentiarius eumque haud raro iuncturis verbis imaginibus imitatus est⁵. haec, ut vides, magno argumento sunt eundem fuisse qui, unus inter poetas Byzantinos senioris aetatis, in suo carmine Silentiarii descriptiones imitatus sit, et qui eius poemata in codice P exaraverit.

Ex indice antiquissimo codicis Palatini comperimus, eum quondam ex Nonni Paraphrasi Evangelii Johannei initium sumpsisse; secutam esse Descriptionem Ecclesiae Sophianae, quae

³ A, Cameron, *The Greek Anthology from Meleager to Planudes*, Oxford 1993, 306.

⁴ P. Orsini, «Lo scriba J dell'Antologia Palatina e Costantino Rodio», *Boll. Grott.* LIV (2000), 425–435.

⁵ Nicetas Eugenianus Silentiarii epigrammata imitatus est quidem, non autem eius ἑκφράσεις. Constantini Manassis carmina nonnullis locis Silentiarium redolere videntur: nullum autem versum Manassis legi, qui satis ostendat eum a Silentiario certe pendere. iis scriptoribus inspectis qui prosa oratione utuntur, suspicari possumus Philagathum Cerameum bina Silentiarii poemata cognovisse; quae quidem poemata in homilia vicesima tertia quodammodo expressisse. verisimile namque est Siculum auctorem S. Soph. versus 785 memoriam tenuisse cum scriberet νήματα ... σπηῶν (vide ad loc.). alia quidem in eadem homilia invenire potes quae cum poeta nostro similitudinem quandam prae se ferant, sed haec locis communibus potius quam Silentiarii certa imitatione inniti videntur.

nunc, postquam in P Nonni Paraphrasis deperdita est, agmen ducit carminum quae in codice continentur.

quod in omnibus libris fieri solet, ut folia, quibus incipiant, cuiusvis generis damnis afficiantur, id in codice P factum est: folia 1–2, quae exordium descriptionis ecclesiae Sophianae continent, nonnusquam perterebrata sunt; propter madorem folia 13–17 alia aliis saeculorum decursu conglutinata sunt. quo factum est ut, cum deinde alia ab aliis seiuncta essent, atramentum partis adversae, quae pagina dextera est, tergo praecedentis paginae adhaereret (quae codicem legentibus laeva est). itemque factum est ut atramentum tergi, videlicet paginae laevae seu praecedentis, paginae dexterae adhaereret, parti dico adversae subsequentis paginae. nil igitur mirum si, cum lacunae nunc extent multaque vix legi possint, collatio per speculum efficienda est. huic rei iam dudum operam egregie navavit Friedländer; operae tamen pretium fuit codicem denuo inspicere: animadverti enim interpretationes nonnullorum locorum in melius mutari posse⁶.

versibus J saepenumero asteriscum una cum lineola (*) vel lineolis (**) praemisit, ea videlicet ratione, ut versus, qui sibi tamquam capitulorum initia esse viderentur, notaret; interdum tantummodo signum paragraphi appinxit; partes metro solutas simili ratione asterisco cum lineolis * notavit (e. g. post S. Soph. 80). initia et exitus carminum asterisco lineola transfixo designavit (*). correctiones in margine exaravit, plerumque praemisso γρ, interdum signo ÷, raro nullo signo addito. saepe autem correxit et in versu et supra lineam. Ambonis autem iambos 1–29 binos singulis lineis scripsit, quod non fecerat in altero carmine. illic quoque ductus litterarum differt: iis enim litteris, quibus scriba titulos carminum scripsit, in Ambonis iambis exarandis etiam usus est⁷.

pluris vero refert, quo modo scribae J correctiones existimandae sint, quodnam eis pondustribuendum. haec autem marginalia in tres fere partes dividuntur: quaedam textum mendosum corrigunt vel versus addunt quorum ipse in textu conscribendo oblitus est; alia correctiones in margine iterant, quae iam in versu ipso vel supra lineam factae

⁶ cf. S. Soph. 472.

⁷ nonnumquam etiam extrema linea folii grandibus litteris exaratur.

sunt; alia sunt denique prorsus falsa. duo priora correctionum genera facile intelleguntur: probabile est enim scribam J exacto opere textum suum cum antigrapho denuo contulisse, ut menda tolleret. quod autem ad marginalia tertiae notae attinet, quorum exempla habes:

302 ἴλαος εἶη; 333 πέλων, τελῶν; S. Soph. 348 ἐσεβόησε; 617 σελίδεσσιν Ὀμήρου; 740 πέζαν ἐφ' ἐρπύζει; 770 διπλοῖς; 1000 κατ' ἡπιόωντι; Amb. 118 κατ' αἰρινοῖο; 128 ἐρείδει; 196 πάρος ἄνθος

temperare mihi non possum quin ea pro falsis emendationibus scribae J habeam: negaverim varias lectiones fuisse alterius codicis (vel aliorum codicum) qui eadem carmina contineret. haec enim marginalia intuentibus hoc, puto, satis patet: nusquam disquirere licet, utrum vera sint, an falsa. omnia enim vel falsa vel inutilia esse videntur. considera enim: S. Soph. 348 ἐσεβόησε contra rem metricam peccat – J videlicet conatus est formam, quae sibi magis familiaris erat, in versu interpolare; S. Soph. 740 πέζαν ἐφ' ἐρπύζει et S. Soph. 1000 κατ' ἡπιόωντι soloecismos efficiunt; S. Soph. 770 διπλοῖς et Amb. 118 κατ' αἰρινοῖο vocabula infrequentia corrumpunt; Amb. 196 πάρος ἄνθος iuncturam raram et elegantem pessum dat; S. Soph. 302 ἴλαος εἶη, quod Arthuro Ludwich placuit, ex 738 interpolatum esse censeo, neque probandum videtur, quia sententiam ineleganter, ut puto, concidit; S. Soph. 617 σελίδεσσιν Ὀμήρου primo obtutu speciosum videtur, at si animo magis attento consideraveris, aequae ac priora, deterius quam altera lectio esse videbitur: inlustris enim locus Homericus, quem Silentarius imitatus est, στόματεσσιν tueri videtur. Amb. 128 ἐγείρει propter effectum expressumque Callimachi locum servandus est, ἐρείδει autem reiciendus. S. Soph. 333 corruptum λαων in χέων mutandum esse et sensus flagitat et loci ad loc. allati demonstrant: lectionibus autem γρ πέλων | γρ τελῶν κελάδημα in margine appositis, nihil, mea quidem sententia, J spectavit nisi ut quemlibet sensum vel fallacem e corrupto λαων erueret⁸.

⁸ vide quae scripsi *RFIC* CXXXVI (2008), 399–404. apud S. Soph. 757 γρ λάων correctio mendosae vocis λάαν, quam J perperam scripsit, potius quam varia lectio est.

Desunt itaque omnino lectiones quae, quamquam falsae sunt, sententiae tamen aequae aptae, quod ad sensum, videntur, quales in variis lectionibus codicum una cum mendis offendere consuevimus.

quod autem J tam temere coniecturas facit mirari nequeo: erat enim eruditus librarius, ut omnibus constat, nitebaturque versus, quantum poterat, intellegere. quod quidem comprobat adnotatio ad S. Soph. 933 ζτ τὴν ἔννοιαν τοῦ στίχου, ubi insolens verborum ordo ei negotium facessivit – divini nempe ingenii expers erat.

Itaque mihi satis verisimile videtur scribae J non plus quam unum exemplar praesto fuisse, quod carmen Silentiarii contineret⁹; nam poemata quae huic generi, panegyrico scilicet poetico, adscribebantur¹⁰, paulo post elapsam laudandi occasionem oblivioni dabantur neque a lectoribus legi neque a librariis exscribi solebant, orientali saltem in parte imperii¹¹. ideo asseverare licet Silentiarii ἐκφράσεις nullam ob aliam causam ad nos pervenisse, nisi quia pulcherrimam descriptionem ecclesiae Sophianae continerent: alioquin et ipsas sane interituras fuisse non a probabilitate absonum est.

priusquam autem ad aliam rem transeamus, de computationibus versuum quae in codice P leguntur breviter dicendum est. in marginibus enim codicis versus carminum, centesimo fere quoque versu, dinumerati sunt; qua autem ratione numeri versibus additi sint, iam Paulus Friedländer in nota editionis explanavit¹². post enim prooemiorum iambos novus numerorum ordo incipit, qui usque ad finem carminis maioris continuatur¹³ et iambos quoque 411–416 complectitur. hoc est cur, ut exempli loco ponam, in margine versus 232 numerus ᾤ(= 100) inveniatur, cum prologorum 134 iambi a computatione exclusi sint; et rursus,

⁹ erat autem, ut paulo infra videbimus, exemplar Cephalae Anthologiae.

¹⁰ cf. T. Viljamaa, *Studies in Greek Encomiastic Poetry of the Early Byzantine Period*, Helsinki-Helsingfors 1968, 60–2.

¹¹ A. Cameron, «Wandering Poets: A Literary Movement in Byzantine Egypt», *Historia* XIV (1965), 483–4.

¹² op. laud., 109 n. 1.

¹³ vel potius usque ad finem Ambonis, etiamsi in hoc carmine numeri paulo rarius inveniuntur.

cur in margine v. 531 numerus $\bar{u}$ (= 400) exaratus sit: 531 (525 hexamet. + 6 iamb.) – 134 (proemiorum iamb.) = 397; et ita cetera – quibus exemplis patet computationem parum subtilem esse, immo summatim factam¹⁴. neque tamen dubitare licet quin scriba J numeros in exemplari suo, a quo carmen descripsit, invenerit eosque interdum huc et illuc neglegenter addiderit: quod satis comprobatur, exempli gratia, numerus $\bar{p}$, quo versus 98 perperam denotatus est – oportebat enim versui 100 apponeretur. quod explicare videtur qua re iuxta Amb. 97 numerus $\bar{\alpha}$ (i. e. α = 1000) inveniatur, licet versus sint hucusque 992, et iuxta 194 $\bar{p}$ (i. e. $\langle \alpha \rho \rangle$ = 1100), licet sint reapse 1089.

nunc de Silentiarīi ἐκφράσεων versibus apud Suidam commemoratis breviter dicendum est¹⁵. duobus enim lemmatibus Suidas Silentiarīi versus sine nomine auctoris affert:

κ 2578 Adl. Κυαμοτρῶξ· ὁ δικαστής, τρεφόμενος ὑπὸ κυάμων·
πρὸ γὰρ τῆς εὐρέσεως τῶν ψήφων κυάμοις ἐχρῶντο ἐν ταῖς
χειροτονίαις τῶν ἀρχόντων καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. ὥς οὖν τῶν
ψηφιζόντων ἀργύριον λαμβανόντων καὶ χειροτονούντων,
τοὺς διδόντας πλέον. καὶ αὖθις· κρινεῖ δὲ τούτους οὐ κυαμοτρῶξ
Ἀττικός [Ἀττικῶς V] (= S. Soph. 125).

ο 950 Οὐρίαχος. πλήξας ῥομβωτῶ δούρατος οὐριάχῳ. ἐν
Ἐπιγράμμασι (Antip. Sid. A.P. 6, 111, 4 = HE 479). καὶ αὖθις·
ὄφρα κεν ἐξ ὑάλοιο πυρικμήτοιο ταθέντας οὐριάχους δέξαιντο
(= S. Soph. 824 sq.). τὰ οὐραῖα τῶν κανδηλῶν.

¹⁴ vix aliter explicari posse puto notam marg. v. 304 Ambonis: στίχ(οι) ὁμοῦ $\bar{\alpha}\varsigma$ (= 1200) ἥρωικ(οι) καὶ ἱαμβικοὶ $\bar{p}\bar{v}$ (= 150), cum re vera summa hexametrorum carminum 1164 efficiat, summa autem iamborum 169.

¹⁵ lemmata ex Pauli carminibus deprompta in aliis Byzantinis lexicis passim inveniri verisimile est, quod quidem coniectari potest ex lemmate ad S. Soph. 254 laudato; cui exemplo addi potest Synag. α 134 Cunn. ἀδόνητον· ἀσάλευτον, quia nempe adiectivus ἀδόνητος apud Silentiarium casu accusativo occurrit (S. Soph. 275); at hoc lemma e Cyrillo (Os.-Mal. 1, 478, 11 Pusey) pendere verisimilius puto (Cunningham autem Nonnum in exemplum adducit, quod mihi quidem longe minus probabile videtur).

quo autem fonte Suidas heic usus sit, veri similiter conici potest. cum enim apud Suidae alterum lemma optativus in versu S. Soph. 825 recte traditus sit, in P autem codice indicativus δέξα-ντο, nisi forte quis putet Suidam optativum ingenio restituisse, quod quidem haud impossibile, parum autem veri simile esse videatur, necessario colligendum est hunc versum lexicī auctores in alio fonte atque ipso Palatino invenisse, id est, ni fallimur, in exemplari Constantini Cephalae Anthologiae, ex qua Palatinum quoque pendere omnibus notum est; haec enim fere iam Adae Adler opinio fuit¹⁶. quin immo Alanus quoque Cameron Suidam epigrammata quae laudanda essent non ex Palatino deprompsisse verum ex alio exemplari eius fontis, i.e. Cephalae, optimo iure contendit¹⁷.

ex quo coniectari potest Silentiarīi ἐκφράσεις iam in Cephalae Anthologia traditas et in Agathiae Κύκλω una cum epigrammatibus poetarum qui ad id corpus pertinerent coniunctas fuisse. Nam descriptiones Pauli habentur ab Agathia in Historiis Justiniani aetatis litterarum opus potissimum, ut mox videbimus¹⁸; inde ex Κύκλου exemplaribus descriptas et in senioris aetatis anthologias receptas esse satis probabile videtur. haec autem cum certis argumentis probare nequeam, manum de tabula!

¹⁶ R.E. s.v. Suidas (Lexikograph), coll. 713–14: «Die Bücher V–VII [scil. Cephalae Anthologiae] werden überhaus häufig zitiert; von den Büchern I und IX finden sich nur zwölf Zitate, wovon jedenfalls fünf aus lexikalischen und ähnlichen Quellen stammen; die anderen Bücher sind nicht benutzt. Dies ist eine starke Stütze für die Annahme, nur V–VII und IX gehören der Sammlung des Konstantinos an [...]. Ein Paar Zitate aus der Ekphrasis des Paulus Silentarius stammen wohl auch derselben Epigrammensammlung, worin das Gedicht uns überliefert worden ist». quocirca cum Ada Adler fontem Suidae Anthologiam Cephalae fuisse, non ipsum Palatinum recte coniecerit, (namque tantummodo libros V–VII et IX laudatos esse docuit, quos solos in Cephalae Anthologiam receptos esse inde conclusit), dubitari non potest quin etiam in Silentiarīi descriptionibus Suida a Cephalā, non autem a Palatino codice, pendeat.

¹⁷ «it must surely be presumed an independent copy of Cephalas» (op. laud., 281).

¹⁸ infra, XXV.

DE APOGRAPHIS CODICIS P, EDITIONIBVS, CRITICIS

Cum Claudius Salmasius iuuenis mirae eruditionis Heidelbergae versaretur (1606–1609)¹⁹ ibique libros manu scriptos Bibliothecae Palatinae admonitu Jani Gruteri, qui tunc temporis bibliothecae praeerat, inspiceret, etiam codicem P examinare et inde Silentiarii ἐκφράσεις lectitare coepit. hoc loco argumenta viri doctissimi Roberti Aubreton, qui de his rebus luculenter scripsit²⁰, breviter commemoranda sunt.

Salmasium Silentiarii carminibus studuisse testimonio sunt potissimum duo codices et non ignota epistula Josephi Scaligeri: **Par. gr. 1777** (ff. 1–32) et **Par. Suppl. gr. 565** (ff. 240r–274v) Descriptionem Ecclesiae Sophianae continent; uterque Ambonis Descriptionem omittit. in hoc codice et aliorum auctorum opuscula continentur; ille Silentiarii carmen tantum praebet. utrique eadem dies adscripta, uterque a Salmasio exaratus esse videtur: «Claudius Salmasius descripsi Kalendis Junii 1607» (Par. gr. 1777, f. 32v; Par. Suppl. gr. 565, f. 274v). at in colophone quidem Parisini gr. 1777 Salmasii manus agnoscitur; in Parisino autem Suppl. gr. 565 prorsus diversa esse videtur²¹.

quae autem cognatio inter hos duo libros intersit, facileprehenditur. in codice enim Par. Suppl. gr. 565 lacunae interdum inveniuntur, pro quibus in codicis Par. gr. 1777 respondentibus partibus folia adrosa offendimus, velut: in versu S. Soph. 52 trunca dictio ... ὦν δὲ δρῶμεν quae in Par. Suppl. gr. 565 f. 241v invenitur, respondet in Par. gr. 1777 f. 2r dictioni ἰὼν δὲ δρῶμεν, utpote folii margine adroso; praeterea S. Soph. 117 in Par. Suppl. gr. 565 f. 243v δημιουργεῖ, cui respondet in Par. gr. 1777 f. 4r ἰδημιουργεῖ, folii margine adroso. nec desunt in Par. Suppl. gr. 565 corrupti loci, quorum originem a codicis Par. gr. 1777 scribendi

¹⁹ cf. *Cl. Salmasii viri maximi Epistolarum liber primus*, Lugduni Bata-vorum 1656, XXII; Aubreton 1980, op. laud. infra n. 20, 39.

²⁰ R. Aubreton, «La tradition de l'Anthologie Palatine du XVI au XVIII siècle», *RHT* X (1980), 1–53 (I. La tradition germano-néerlandaise); 11, 1981, 1–46 (II. La tradition française).

²¹ Aubreton 1980, op. laud., n. 7 (p. 42).

ratione repetere licet²². itaque Par. Suppl. gr. 565 pro apographo codicis Par. gr. 1777 habendus est²³.

aliud quoque documentum exstat Salmasium Silentiarii carmina non solum perlegisse, sed etiam divulgavisse. Scaliger enim in epistula scripta Lugduni Bat. XII Kalend. decembr. (= 20 novembr.) 1607 testatur se a Salmasio, quo ob officia ab Jano Grutero collata familiariter utebatur, Descriptionem Ecclesiae Sophianae accepisse:

«Auli [sic] Silentiarii ἔκφρασιν, καὶ στέφανον Meleagri, accepi [...]. huius Musaei aut aequalis aut non multo posterior Silentiarius, vitio saeculi sui, quae tum virtus erat, usus est. strepitus verborum, ambitus sententiarum, compositio Dithyrambis audacior. eiusmodi est ἔκφρασις ista. quod uno verbo exponere poterat, maluit binis, trinis versiculis producere [...] iuvat tamen nos, quod templi illius augustissimi adyta omnia reseravit; ut illi gratias, non tamquam poetae, sed tamquam historico agamus. iambus autem, quem operi praeposuit, adeo infans, jejunus, hiulcus, ἀσύστατος est, ut tyronem potius, quam maturum poëtam agnoscas»²⁴.

Scaliger autem ex epigrammatibus aliisque operibus, quae ei Salmasius e codice P descripta miserat, codicem confecit **Leidensem B.P.G. 34 B.**, qui Descriptionem Ecclesiae Sophianae etiam continet (ff. 59v–74r)²⁵; huius codicis ad carmen Silentiarii

²² velut Par. Suppl. gr. 565 f. 242r ὁράσαι mg. φράσαι (S. Soph. 69) a male exarato Par. gr. 1777 f. 2r φράσαι; Suppl. gr. 565 f. 267v δίσκοις (S. Soph. 829) a parum perspicue scripto Par. gr. 1777 f. 26v δίσκοιο ortum; Suppl. gr. f. 269v ἄλλω propter male scriptum ἄλλος (S. Soph. 893) in Par. gr. 1777 f. 28v (Scaliger quoque in apographo suo, de quo mox dicturus sum, ἄλλο falso scripsit); Suppl. gr. 565 f. 274r ἀποοικηῖσαι ab ἀποομῆξαι Par. gr. 1777 f. 32v littera μ ambigue exarata (S. Soph. 1024), etc.

²³ cf. ceterum Aubreton 1980, op. laud., 24 n. 4 «le *Parisinus* gr. 1777 et sa copie le *Parisinus* Suppl. gr. 565».

²⁴ *Illustriss. viri Iosephi Scaligeri [...] Epistolae omnes quae reperiri potuerunt*, nunc primum collectae ac editae, Lugduni Batavorum 1627, 530–31.

²⁵ Aubreton 1980, op. laud., 22.

describendum Par. gr. 1777 exemplar fuisse, non Par. Suppl. gr. 565, clare, ut mihi quidem videtur, apparet²⁶. Leidensis autem codex testis est luculentus Scaligerum se accurate ad Silentiarrii carmen examinandum et emendandum contulisse. multa enim menda apographi Salmasiani vir magnus sustulit ingenio, cum tacite textum corrigeret vel margines coniecturis suis adnotaret²⁷; neque tantum ea, quae Ducangius in editione principe correcturus erat, sed etiam difficiliora quaedam, quae Fridericus Graefe atque etiam Paulus Friedländer multo post emendaverunt. quin etiam in versu S. Soph. 333, quem in hac editione emendavi, eam

²⁶ etiam enim in Scaligeri codice, sicut in Suppl. gr. 565, in versu S. Soph. 52 praepositio ἐξ deest: ὦν δὲ δρῶμεν κτλ. (f. 60r); quod mendum eo ortum esse, quia in Par. gr. 1777 margo folii adrosus esset, supra dixi (XIV) – in versu autem S. Soph. 117 Scaliger ἐδημιούργει ingenio supplevit (cf. supra, XIV). quominus autem arbitremur, eum ad Leidensem conficiendum Parisino Suppl. gr. 565 usum esse, aliquot menda huius libri, quibus Leidensis caret, vel dissimiles lectiones obstant, velut: S. Soph. 144 ἐργον Leidensis] ἐργον Suppl. gr. 565 (in Par. gr. 1777 duplex lectio, sicut in Palatino, invenitur); S. Soph. 210 σίξεν Leid.] σίξεν Suppl. gr. 565 (in Par. gr. 1777, ut videtur, σίξεν e σίξεν ita correctus est, quasi scribe festinabundus neglegenter correxisse videatur); S. Soph. 300 τοῖος ἀειφρουρητος Leid.: Suppl. gr. 565 τοῖος ἀειφρουρητὸν (in Par. gr. 1777 τοῖος ἀειφρουρητος⁹ invenitur; de Palatini lectione vide app.); S. Soph. 589 ταῖς ἐτέρησιν Leid.] τοῖς ἐτέροισιν Suppl. gr. 565; S. Soph. 647 ψιφίδος Leid.] ψιφίδος Suppl. gr. 565; S. Soph. 717 ἀπαγγέλλουσα Leid.] ἀπεγγέλλουσα Suppl. gr. 565; S. Soph. 829 δίσκοιο Leid.] δίσκοις Suppl. gr. 565; S. Soph. 888 ἐκχυτον Leid.] ἐκχυθεν Suppl. gr. 565; S. Soph. 892 ἄλλος Leid.] ἄλλα Suppl. gr. 565; S. Soph. 951 θεράπωντος Leid.] θεράποντες Suppl. gr. 565; S. Soph. 1024 ἀποσμήξαι Leid.] ἀποσκήξαι Suppl. gr. 565 (quamvis non infitias eam, Scaligerum aliqua ex parte ista menda corrigere potuisse). ut par est, Scaliger ipse nonnumquam scribendo peccavit, velut S. Soph. 4 ἐσμέν; 208 ἐκκεχυμένη; 245 ὥϊξεν (nisi forte falsa coniectura sit); 295 ἀλιβρέκτησιν; 399 omissus est; 410 φαῖον (vel potius mira coniectura est, quae eius fortasse animum subiit propter caeli tempestates quibus Europa septentrionalis saepe vexatur); 510 θυρέτρον; 514 εὐτέχνοισι; 630 Ἰασίδος; 681 ἀνωίχθαν; 685 ἐθρίγγωσεν; 700 ἤλκησε; 805 αἶγλη; 893 μονάμπηκα (quas autem falsas coniecturas potius quam menda esse putabam, non commemoravi).

²⁷ marginalia carminis Silentiarrii mihi eadem manu exarata esse videntur qua et textus ipse: hoc dico quia interdum notae alius correctoris Leidensis appictae sunt, quas Aubreton dubitanter Danieli Heinsio tribuere maluit.

coniecturam Scaliger protulit, quae, quamvis falsa sit, ceterorum philologorum coniecturis longe praestare videtur.

a Leidensi autem descripti sunt aliquot codices, quos Aubreton recognovit quique ἑκφράσιν Silentiarum continent: **Lipsiensis Rep. I. 4. 55** (XVII s.) (ff. 63r–80r), **Petropolitanus 148** (6 decemb. 1637), **Bodleianus Auct. F. 3.22** (8817, olim Misc. 96) (ff. 57r–73v)²⁸. alii denique codices recentiores Silentiarum descriptiones continent et partim e Scaligeri Leidensi pendere videntur («codices mixtes»: Aubreton): **Traiectinus 20** (XVIII s.) (ff. 193–242), **Leidensis B.P.G. 88.**, **Hagensis 76 H 14**. horum autem omnium recentiorum codicum collatione supersedi.

Anno 1626 Lucas Holstenius ecclesiae et ambonis ἑκφράσεις apographo Salmasiano usus Lutetiae descripsit²⁹. is autem cum Romae vitam degeret apographum suum cum codice ipso P, qui ab anno 1622 ibi asservabatur, contulit et aliquot menda ope archetypi Palatini anno 1629 correxit: est autem Holstenii apographum **Vat. Barb. gr. 185** (Descriptio Ecclesiae: 1r–26v; Descriptio Ambonis: 27r–34v). tum primum utramque ἑκφράσιν codice descriptam invenimus, nec tantum longiorem. Holstenius videlicet apographum Descriptionis Ambonis a Salmasio exaratum haurire potuit, quod ad Scaligerum numquam pervenisse colligitur³⁰. Nunc demum ad Salmasii codicem Par. gr. 1777 reverti licet³¹.

Carolus Du Fresne Du Cange anno 1670 Pauli Silentiarum Descriptionem Aedis Sophianae in lucem protulit, quam editioni

²⁸ a quo cod. **Gottingensis phil. 5** descriptus est: Aubreton 1980, 32.

²⁹ «eam [scil. Ecphrasin ecclesiae S. Sophiae] ... ex Palatino codice transcripserat Cl. Salmasius unde ego mihi Lutetiae descripsi» (epistula ad Peirescium, Romae 11 febr. 1628), *Lucae Holstenii epistolae ad diversos, quas ex editis et ineditis codicibus collegit atque illustravit J. F. Boissonade*, Parisiis 1817, 72. cf. Aubreton 1981, op. laud., 2–3; *Codices Barberiniani Graeci*. Tomus II. *Codices 164–281*. recensuit I. Mogenet, in *Bibliotheca Vaticana* 1989, 23–5.

³⁰ Holstenius quidem in epistula de qua supra diximus tantummodo Descriptionem Ecclesiae Lutetiae se descripsisse docet: de Ambonis autem descriptione aliud lemma epistolae agit. qua re haud veri simile videtur, ni fallor, eum brevius carmen Romae a Palatino descripsisse.

³¹ vd. supra, XIV.

Johannis Cinnami Historiarum et commentationibus in alios auctores Byzantinos uno volumine adiunxit. scribit in praefatione se a de la Mare apographum Salmasianum (scilicet Par. gr. 1777) accepisse, eoque ad editionem conficiendam usum esse³². post mortem enim Salmasii (1653) Par. gr. 1777 una cum aliis eius manu scriptis in bibliotheca Philiberti de la Mare asservabatur; anno autem 1719 libri, quos de la Mare possederat, a rege Galliae empti sunt: quo factum est ut hic codex Salmasii in bibliothecam Regiam perveniret.

hic autem codex, Par. gr. 1777 dico, aliquam utilitatem affert: clare enim inde intelligi potest, quae coniecturae Salmasio, quae autem editori principi tribuendae sint; priores enim editores emendationes vel coniecturas omnes, quas in editione Ducangii invenissent, ei protinus tribuere solebant. coniectare possumus ex codice Salmasium textum correxisse cum exscriberet³³; haud autem raro notae eius in margine inveniuntur. Salmasii marginalia a Ducangio in editionem recepta sunt, non vero omnia: quaedam repudiata sunt, interdum non recte³⁴.

quaerebatur porro, cur Ducangius prius tantum carmen edidisset, Ambonem autem ineditum reliquisset³⁵. cum vero nunc sciamus, codicem, qui ei ad editionem conficiendam praesto esset, solam Descriptionem Ecclesiae continuisse, intellegi potest, cur Descriptionem Ambonis non ediderit. unde autem versus 50–56 Ambonis, quos in commentario laudat, deprompsit? fugit viros doctos eos iam a Salmasio, Plinian. Exercit. 704c laudatos esse:

³² Ch. Du Fresne Du Cange, *Johannis Cinnami imperatorii grammatici Historiarum libri sex* [...] adiungitur *Pauli Silentiarii Descriptio Sanctae Sophiae*, Parisiis 1670, 497.

³³ velut S. Soph. 7 νομοθετῶν, κτίζων πόλεις, quam coniecturam Ducangio tribuerunt.

³⁴ ut S. Soph. 104 εὐσθενεῖ; S. Soph. 111 τοῦτου, quod deinceps Wilamowitz in mentem venit.

³⁵ «tres vv. 21. 22. 23 [scil. Descriptionis Ambonis] affert [scil. Ducangius], ne verbo quidem addito, cur Ambonem Silentiarii non ediderit totum» (F. Graefe, *Pauli Silentiarii Descriptio Magnae Ecclesiae et Ambonis et Johannis Gazaei Descriptio Tabulae Mundi*. Ex apographo Anthologiae Graecae Gothano, Lipsiae 1822, ad Amb. 51).

«eum [scil. ambonem] ita describit Paulus Silentarius: ἔστι τις εὐρυπόροιο – περιγέει κύκλω. poemati illi titulus est, Ἐκφρασις τοῦ Ἀμβωνος. sed de hoc Ambone alibi».

ubi etiam coniectura ὀρθάδιος v. 53 invenitur, quam omnes Ducangio tribuere, nunc autem Salmasio tribuendam esse comperimus. adde quod Ducangius in praefatione editionis haec duo opera Salmasii, Plinianas Exercitationes et editionem Scriptorum Historiae Augustae, commemorat, quae igitur procul dubio et noverat et legerat.

Editioni carminis Ducangius commentarium subnexit, ea ratione confectum, ut aedem Sophianam versibus Silentarii aliorumque locis fretus describeret, potius quam ipsum carmen enuclearet: haec autem pars operis interdum nimia eruditione laborat lectuque difficilis est. Ducangii commentarium et translatio carminis una cum Bekkeri editione Descriptionis Ambonis, de qua mox dicturus sum, in Corpore Scriptorum Historiae Byzantinae denuo typis excusa fuit (Bonnae 1837), nec non et in Patrologiae Graecae volumine 86, 2113–2263.

Silentarii ἐκφράσεις subsequenti tempore haud multum enotuerunt, cum raro a criticis commemorarentur, excepto magno illo Johanne Jacobo Reiske, qui in commentario ad Constantini Porphyrogeniti librum de cerimoniis aulae Byzantinae versus eius interdum laudavit et interpretatus est³⁶.

Anno 1815 Berolini Immanuel Bekker Descriptionem Ambonis e codice Palatino edidit³⁷. hic autem libellus, nulla praefatione instructus, carmen continet cum notis perpauca, ubi plerumque variae lectiones codicis afferuntur; raro vir doctissimus textum emendavit³⁸; itacismi tacite correcti sunt.

³⁶ *Constantini Porphyrogeneti imperatoris Constantinopolitani libri duo de Cerimoniis Aulae Byzantinae*, II, Lipsiae 1754, 25; 34; 59.

³⁷ quando autem Bekker Silentarii carmen descripserit, priore (1810–1814), an altero (1815) Parisiensi itinere, cum ei Academia Borussica mandaverit, ut codices, quos Galli e Germania praedati essent, inspiceret, suspicari nequeo.

³⁸ mendum sustulit Amb. 235.

Anno 1822 Fridericus Graefe Silentiarii carmina una cum Johannis Gazaei Descriptione Tabulae Mundi collatione nisis apographi codicis P Gothani (**Forschungsbibliothek Gotha, Chart. A. 779**) Lipsiae edidit³⁹. nemo in Silentiarii carminibus castigandis tantum profecit quantum Graefe: quod vix miraberis, cum consideraveris quam bene ille de Nonni Dionysiakis meritis sit. Salmasius enim, Ducangius, Bekker ac vel etiam Scaliger menda plerumque leviora, orthographica vel syntactica, sine magno negotio sustulerunt; Friedländer ipse rem interdum male gessit⁴⁰; Graefe autem ad nodos et aenigmata solvenda se feliciter contulit. quin etiam quaedam ex eius coniecturis, quae usque adhuc in apparatu editionis Lipsiensis neglecta iacebant, dignae sunt quae in textum recipiantur, cum locos emendatione egentes pulchre expediant⁴¹.

Anno 1854 Berolini Carolus Guilelmus Christianus Kortüm translationem hexametris Germanicis aliquot versuum descriptionum S. Sophiae et Ambonis publici iuris fecit; ea autem translatio, adnotationibus exegeticis praedita, sumptuoso operi quod architectus Salzemberg de monumentis Constantinopolis composuit, addita est. Caroli Kortüm translatio heic commemoranda est, quia notae aliquot, ab Augusto Meineke coniectae, coniecturas in textum carminum continent⁴².

³⁹ hoc Palatini apographum abbas Josephus Spalletti Romae 1776 confecerat; cum vero anno 1796 ab Ernesto Saxoniae-Gothae Altemburg emptum esset, in huius principis bibliothecam pervenit. hoc autem codice etiam Fridericum Jacobs in altera Anthologiae Graecae editione usum esse (*Anthologia Graeca ad fidem codicis olim Palatini nunc Parisini ex apographo Gothano edita*, I–IV, Lipsiae 1813–1817), inter omnes constat. Jacobs ipse I, p. LII n. 52 nuntiavit Fridericum Graefe carmina Silentiarii et Johannis Gazaei ex apographo Gothano editurum esse.

⁴⁰ vd. adnotationem criticam ad S. Soph. 258; et S. Soph. 333 coniectura Πλάτων, quam omnes receperunt, Pauli stilo parum consentanea est.

⁴¹ cf. S. Soph. 657; Amb. 53 et quae scripsi *RFIC* CXXXVI (2008), 406–411.

⁴² verisimile est Carolum Kortüm, praenomine omisso, Augustum Meineke illum significasse qui has coniecturas excogitasset. oblivisci enim non possumus a Kortüm in praefatione eum praesidem appellatum esse («Herrn Director Dr. Meineke»). attamen hae coniecturae Augusti solita ingenii felicitate carere videntur.

multum in carminibus emendandis et enarrandis profecit Paulus Friedländer, qui Silentiarii et Johannis Gazaei carmina anno 1912 Lipsiae et Berolini edidit. primus enim post Holstenium in S. Sophiae descriptione fontem ipsum, id est codicem P, haurire, quam rivulos apographorum consecrari maluit: ita et multa verba multaque hemistichia, quae in Ducangii et Frederici Graefi editionibus, cum lacunosis apographis penderent, omissa erant, vestigia codicis P scrutatus restituere potuit⁴³. commentarii eius adnotationes perutiles sunt; non dubitandum est quin si locos quoque similes conguessisset (quod in solo Gazaeo fecit), munere suo optime perfuncturus fuerit: heic autem lectores ad modicam dissertationem, quam Merian-Genast confecerat, reicere maluit⁴⁴.

quamquam hoc loco de editionibus agitur, Arthuri Ludwich praestantem dissertationem praeterire nolo, qua critici deinceps numquam fere usi sunt, quamvis silvam coniecturarum et utilium commentationum contineat⁴⁵.

omnes denique, qui a saeculo XX ineunte usque ad hanc aetatem Silentiarii carmina vertere studuerunt, editionem a Paulo Friedländer confectam pro uno fundamento habuerunt.

DE PAVLI SILENTIARII AETATE

Poetam nostrum commemorat Agathias in Historiarum loco, qui praecipuum testimonium de vita et fama Silentiarii est:

εἰ δέ τις ἐθέλοι πόρρω που τυχὸν τῆς πόλεως ἀπωκισμένος ἔπει-
τα γινώσκειν σαφῶς ἅπαντα, καθάπερ παρῶν καὶ θεώμενος,
ἀναλεγέσθω τὰ Παύλῳ τῷ Κύρου τοῦ Φλώρου ἐν ἑξαμέτροις
πεπονημένα, ὅς δὴ τὰ πρῶτα τελῶν ἐν τοῖς τῆς ἀμφὶ τὸν βα-
σιλέα σιγῆς ἐπιστάταις γένους τε κοσμούμενος δόξῃ καὶ πλοῦτον
ἄφθονον ἐκ προγόνων διαδεξάμενος, ὅμως παιδεία γε αὐτῷ καὶ

⁴³ cf. supra, IX.

⁴⁴ J. Merian-Genast, *De Paulo Silentiario Byzantino Nonni sectatore*, diss. Lipsiae 1889.

⁴⁵ *Textkritische Noten zu Paulus Silentiarius*, Königsberg 1913.

λόγων ἄσκησις διεσπούδαστο, καὶ ἐπὶ τοῖσδε μᾶλλον ἡΰχει καὶ ἐσεμνύετο. καὶ τοίνυν πεποιήται οἱ καὶ ἄλλα ὡς πλεῖστα ποιήματα μνήμης τε ἄξια καὶ ἐπαίνου, δοκεῖ δέ μοι τὰ ἐπὶ τῷ νεῷ εἰρημένα μείζονός τε πόνου καὶ ἐπιστήμης ἀνάπλεα καθεστάναι, ὅσῳ καὶ ἡ ὑπόθεσις θαυμασιωτέρα. εὐρήσεις γὰρ ἂν ἐν αὐτοῖς τὴν ὅλην τῆς θέσεως εὐκοσμίαν καὶ τὰς τῶν μετᾶλλων φύσεις λεπτότατα κατεξητασμένας τῶν τε προτεμενισμάτων τὸ εὐπρεπὲς ἅμα καὶ ἀναγκαῖον μεγέθη τε καὶ ὑψώματα καὶ ὅσα ἰθύγραμμα σχήματα καὶ ὅσα κυκλικά καὶ ὅσα ἐκκρεμῇ καὶ προτεταμένα. γνοίης δὲ ἂν ἐκ τῶν ἐπῶν καὶ ὅπως ἀργύρῳ τε καὶ χρυσῷ τὸ ἱερώτερον χωρίον καὶ τοῖς ἀπορρήτοις ἀποκεκριμένον πολυτελέστατα καταπεποίκιλται, καὶ εἴ τι ἄλλο πρόσεστι μέγα ἢ ἐλάχιστον γνῶρισμα, οὐ μείον ἢ οἱ θαμὰ ἐν αὐτῷ περιπάτους ποιούμενοι καὶ ἅπαντα διασκοποῦντες (Hist. 5, 9, 7–8).

ceterae Silentiarii mentiones non tam valent quam Agathiae commemoratio. quaedam enim parum accuratae⁴⁶, aliae autem diversimode accipi possunt⁴⁷.

⁴⁶ Suid. α 112 Adl. (Ἀγαθίας) συνήκμασε δὲ Παύλῳ τῷ Σελεντιαρίῳ καὶ Μακεδονίῳ τῷ ὑπάτῳ καὶ Τριβουνιανῷ ἐπὶ τῶν Ἰουστινιανῶν χρόνων. hoc testimonium ante decem fere annos a Johanne Madden (*Macedonius Consul. The Epigrams*. Edited with Introduction, Translation and Commentary by J. A. M., Hildesheim-Zürich-New York 1995, 8) accurate excussum est: e viri doctissimi disputatione colligitur Suidae συνήκμασε non ad verbum intelligendum esse, cum hoc lemma Agathiam regnante Justiniano floruisse doceat – eum autem satis constat anno 565, cum Justinianus mortuus sit, non maiorem fuisse quam triginta annos natum.

⁴⁷ Lemma scribae C ad Paul. Sil. Ant. Pal. 7, 604, quod quidem opus obitum puellae cuiusdam Μακηδονίης (v. 5) luget, certiores nos facit Macedoniam filiam auctoris fuisse: ἦν δὲ θυγάτηρ τοῦ αὐτοῦ Παύλου ἢ Μακηδονία. si res ita se habet, quod quidem comprobari nequit, verisimile est Silentiarii filiam suam ab amico poeta Macedonio nuncupavisse. sin autem lemma falsum est, puellam a patre Macedonio nomen suum accepisse eamque Paulum Macedonii amicum deflevisse satis probabile videtur, ut Averilia et Alanus Cameron, «The Cycle of Agathias», *JHS* LXXXVI (1966), 17, rati sunt. utcumque se res habet, epigramma quod mortem Macedoniae maeret nihil ad Macedonium poetam pertinere parum veri simile videtur, quandoquidem et aliis de causis eum Silentiario familiariter uti conicere possumus (Madden, op. laud., 9 n. 19; et vide infra).